

เรื่องอื้อฉาวจากเกร็ดราชประวัติตะลึง “กรณีลอบปลงพระชนม์” ในรัชกาลที่ 4

ไกรฤกษ์ นานา

กระบวนการสร้างภาพลักษณ์เพื่อให้เกิด “มโนทัศน์” เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ไทย กลายเป็นแบบแผนของอุดมคติในการเขียนประวัติศาสตร์ไทย ที่จะส่งผลให้พระราชวงศ์จักรีและบ้านเมืองของพระองค์ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงถาวร พบได้ในพงศาวดารไทยทุกฉบับจากอดีตถึงปัจจุบัน

แต่ฉบับที่เน้นความสำคัญของพระมหากษัตริย์มากที่สุด ในการรักษาอิสริยาภและจรรยาบรรณการของชาติ เพื่อให้คนไทยยอมรับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ภายใต้พระราชวงศ์จักรี คือพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ได้รับการชำระหรือทรงพระนิพนธ์โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ เช่น เมื่อบรรยายถึงพระคุณสมบัติและพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงช่วยให้เมืองไทยรอดพ้นจากการคุกคามของชาวตะวันตก ก็ทรงอธิบายอย่างสวยสดงดงามจน “ไม่มีที่ติ” เพื่อให้เกิดความจงรักภักดีและเทิดทูนพระมหากษัตริย์คุณอย่างไม่เสื่อมคลาย และอ้างถึงเคล็ดลับในการดำเนินรัฐประศาสน์แบบสัน ๆ ว่า ทรงต่อสู้มาด้วย “ความยากลำบาก” และ “มิใช่เรื่องง่าย”

เคล็ดลับที่ว่านั้น มักจะไม่มีคำอธิบายต่อไปอีก ว่าเกิดขึ้นอย่างไร และเพราะเหตุผลกลใด จึงเป็นการอำพรางประเด็นเรื่อง “ความยากง่าย” ออกไปจนหมด ปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินพระบรมราชาบายหรือไม่มีการพูดถึง มีแต่ความสำเร็จเท่านั้นที่ “ต้องการให้รู้” และจำเป็นต้องรู้ อรรถรสของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย จึงเป็นศาสตร์ที่ตายและไม่มีวิวัฒนาการดังเช่นวิทยาการแขนงอื่น ๆ ในการศึกษาของคนไทย

หลวงวิจิตรวาทการ นักประวัติศาสตร์ไทย กล่าวไว้ในหนังสือมหาบุรุษของท่านว่า “พงศาวดารของเรายังมิได้ทำขึ้นครบบริบูรณ์ เรายังไม่มีหนังสือเล่มใด สำหรับการศึกษาค้นคว้าให้ทราบประวัติอันแท้จริง ตลอดถึงนิสัยใจคอ และจริยวัตรของมหาบุรุษเราให้ลึกซึ้งได้”⁽¹⁾

ถ้าสามารถเปิดใจกับความจริงที่ว่านี้ได้ ก็จะอ่านเรื่องนี้สนุก เพราะสิ่งที่จะพบต่อไปนี้ไม่มีหนังสือพงศาวดารไทย แต่เป็นเกร็ดนอกพงศาวดาร ของการศึกษาประวัติศาสตร์อีกวิธีหนึ่ง จากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ซึ่งแม้แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็อาจจะเคย “ทรงอ่าน” และ “มีพระราชวินิจฉัย” มาแล้วก็ได้ รู้ได้จากการที่ทรงเป็นสมาชิกบอกรับ “หนังสือพิมพ์อังกฤษ” จากลอนดอนอยู่หลายฉบับ ข่าวสารต่าง ๆ ช่วยให้พระองค์ทรงก้าวทันโลก รู้ทันเหตุการณ์สทรวงเชื่อว่าหนังสือพิมพ์เป็นกระบอกเสียงที่จะช่วยประชาสัมพันธ์ประเทศของพระองค์ได้⁽³⁾

รัชกาลที่ 4 ทรงมีพระทัยเปิดกว้างและเป็นกลาง หลายครั้งที่ทรงแสดงให้เห็นว่า “รับได้” กับคำวิพากษ์วิจารณ์ ถึงแม้จะเกินเลยไปบ้างก็ไม่ทรงถือ เช่น ในกรณีพวกฝรั่งเปรียบเปรยถึงพระองค์และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วนำไปพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์อังกฤษที่สิงคโปร์ ตรัสว่า “เรื่องของเมืองไทย ไปเขียนอยู่ในหนังสือพิมพ์ ปิดไว้ไม่มีใครอยู่” โดยเฉพาะกับทูต

ไทยที่จะไปยุโรป ทรงตักเตือนทุกคนให้ระมัดระวังตัวในการให้ข่าว เพราะทรงรู้ว่าสำนักข่าวอังกฤษเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เป็นผู้กว้างขวาง และมักจะชอบขุดคุ้ยเรื่องของพระองค์ใดกล่าวถึงอยู่เสมอ มีพระราชปรารภอีกว่า “อังกฤษเขามาอยู่ที่กรุงก็มาก อะไรอย่างไรเขาก็รู้” (4)

แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ทรงเชื่อว่าสำนักพิมพ์อังกฤษซึ่งเก่าแก่และมีมานาน ให้ข่าวสารที่เป็นความจริง และน่าติดตามที่สุด ครั้งหนึ่งหนังสือพิมพ์ในลอนดอนฉบับหนึ่งเปิดโปง “เรื่องอื้อฉาว” จากราชสำนักไทยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นตายของพระราชวงศ์ชั้นสูงที่สุด ต่อสาธารณชนทั่วไปว่า นั้นไปถึงอังกฤษของคณะราชทูตไทยจะเดินทางตามไปในปีถัดมา (ค.ศ. 1857) แต่ในสยามข่าวสะเทือนขวัญดังกล่าวไม่ได้รับการเผยแพร่แต่อย่างใด เหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น

หน่วยข่าวกรองอังกฤษตีแผ่กรณี “ลอบปลงพระชนม์” ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รายงานไว้ในวันที่ 6 ธันวาคม ค.ศ. 1856 (พ.ศ. 2399) ตรงกับปีมะโรงอัฐศก จ.ศ. 1218 เป็นปีที่ 5 และรัชกาลที่ 4 ซึ่งพงศาวดารไทยให้ภาพขัดแย้งว่าเป็นปีที่สงบราบรื่น และเป็นช่วงเวลาแห่งความสำเร็จทางการทูตครั้งใหญ่กับอังกฤษ ฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา ไม่มีอะไรน่าเป็นห่วง⁽²⁾

หนังสือพระราชประวัติรัชกาลที่ 4 เล่มหนึ่งชี้เบาะแสความไม่ลงรอยกันระหว่างพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับอัครมหาเสนาบดีของพระองค์ แต่ก็ไม่ได้ชี้ชัดว่า “ถึงขีดอันตราย” เพียงแต่ยืนยันว่าหนักข้อเข้าทุกที⁽¹⁾

ในสมัยรัชกาลที่ 4 เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้รับพระมหากรุณาแต่งตั้งเป็นเจ้าพระยากลาโหม มีอำนาจยิ่งใหญ่ในวงราชการแผ่นดิน เพราะราชการทั้งปวงก็สิทธิ์ขาดอยู่แก่ท่านคนเดียว จึงมีความระแวงกันว่า เมื่อรัชกาลที่ 4 เสด็จสวรรคตแล้ว จะมีผู้แย่งราชสมบัติ แม้พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงเกรงกลัวหวนอำนาจของท่าน ถึงกับทรงสะสมกระสุนดินดำ และเครื่องอาวุธยุทโธปกรณ์ไว้มากมาย ทั้งนี้เพราะไม่ทรงวางพระทัยในตัวท่านช่วงเลย แม้แต่รัชกาลที่ 4 เองก็ทรงเตรียมการบางอย่างไว้เหมือนกัน เช่น โปรดให้เซ็งตึกและที่ดินไว้ในสิงคโปร์เพื่อพระราชทานให้พระราชโอรสธิดาเป็นสิทธิ์ขาดเฉพาะตัว หากต้องตกยากพลัดพรากจากบ้านเมืองไปในวันข้างหน้า⁽¹⁾

การที่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงถวายคำสารภาพใน พ.ศ. 2409 ต่อรัชกาลที่ 4 ว่าที่เตรียมอาวุธกระสุนไว้ก็เพื่อป้องกันราชบัลลังก์จากผู้คิดการร้าย เป็นสิ่งย้ำเตือนรัชกาลที่ 4 อยู่เสมอ มิให้ทรงประมาท⁽¹⁾

การเปลี่ยนแปลงบทบาททางการเมืองของ “ผู้นำสยาม” อย่างรวดเร็ว ในเวลาไม่กี่ปีก่อให้เกิดบรรยากาศเย็นชาในราชสำนักไทย **ประการแรก** การที่กลุ่มขุนนางสายสกุลบุนนาค ที่มีเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์เป็นหัวหน้าสำคัญสนับสนุนให้เจ้าฟ้ามงกุฎขึ้นเป็นกษัตริย์ ก็เห็นว่าทรงผนวชมานาน ทำให้ไม่ทรงมีไพร่พล ที่จะเป็พื้นฐานกำลังทหารเพื่อลิดรอนอำนาจทางการเมืองของขุนนางตระกูลนั้น รัชกาลที่ 4 ทรงแก้เกมการเมืองด้วยการสถาปนาพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงมีกำลังพลอยู่ในพระหัตถ์เช่นกัน ขึ้นเป็นกษัตริย์องค์ที่ 2 ก็เพื่อคานอำนาจขุนนางทางอ้อม

ประการที่สอง ผลประโยชน์ทางการเงินและการค้าขายการผูกขาดทางภาษีอากร และ ฯลฯ ที่คนในตระกูลบุนนาคครอบครองอยู่ กำลังถูกตัดรอนโดยข้อมูลข้อผูกมัดในสนธิสัญญาใหม่ ๆ กับชาติ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตะวันตก เมื่อรัชกาลที่ 4 ทรงเปิดทางให้พวกอังกฤษ ฝรั่งเศสและอเมริกาเข้ามาทำ ย่อมเป็นอุปสรรคขัดขวางอำนาจบริหารปกครองของขุนนางในระบบเก่า และกระทบกระเทือนความมั่งคั่งร่ำรวยของตระกูลของท่านได้สร้างสมมาเป็นเวลาช้านาน ล้วนจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปฏิกริยาต่อต้านพระบรมราชาบายแผนใหม่ การที่ต่างฝ่ายต่างสะสมกำลังทหาร จึงเป็นการคุมเชิงกันอยู่ในสายตาของคนทั่วไป แต่เป็นปฏิบัติการทางจิตวิทยาของผู้มีความทะเยอทะยานทางการเมืองและไม่ประสงค์จะสูญเสียอิทธิพลนั้นไป

สิ่งที่ตามมาคือ การที่ความรู้สึกภายในราชสำนักไทยและรอดออกไปสู่ “มือที่สาม” ที่รัชกาลที่ 4 ทรงวางพระทัยหนักหนา คือ “หนังสือพิมพ์ฝรั่ง”

ในระหว่างที่คณะราชทูตไทยเชื้อสายขุนนางคนนับสิบคนเดินทางสู่ราชสำนักยุโรป ความหวังดีของรัชกาลที่ 4 มีพระราชประสงค์ชี้แจงว่าพวกทูตานุทูตที่ทรงส่งไป อันที่จริงเป็นพระญาติวงศ์ผู้ใกล้ชิด ไม่ส่งผลดีต่อพระองค์เลย ในอังกฤษทรงแนะนำเป็นลายลักษณ์อักษรว่า พระยามนตรี สุริยวงศ์ (ขึ้น บุนนาค) ราชทูต โดยตระกูลแล้วเป็นราชินิกุลเชื้อพระวงศ์ในพระเจ้ากรุงสยาม ในฝรั่งเศสทรงยอมรับว่า พระยาศรีพิพัฒน์ (แพ บุนนาค) เป็นพระญาติอันสนิทกับพระเจ้ากรุงสยามถึง 3 แผ่นดินมาแล้ว⁽⁴⁾

ที่รู้ว่าเป็นผลเสีย เพราะพวกฝรั่งพากันเข้าใจผิดว่าพระประยูรญาติที่ทรงยกย่องให้เกียรติเหล่านั้น เป็นตัวแทนของกษัตริย์สยามที่จะได้สืบสันตติวงศ์ต่อไปในอนาคต !

หนังสือพิมพ์ The illustrated London News ของอังกฤษพิมพ์ใน ค.ศ. 1858 (พ.ศ. 2401) สร้างความไขว้เขวไปทั่วกับข่าวการถึงแก่พิราลัยของสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) เพราะความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับ “ครอบครัว” ของรัชกาลที่ 4 ดังกล่าวแล้ว จึงพิมพ์ว่าเป็นการเสด็จสวรรคตของกษัตริย์องค์ที่ 1 ในสยาม⁽⁸⁾

หนังสือพิมพ์ L' Illustration ของฝรั่งเศสพิมพ์ปี ค.ศ. 1861 (พ.ศ. 2440) ยืนยันว่า “ราชทูตไทยเล่าเรื่องความเป็นไปในราชสำนักที่ทำให้เราต้องอึ้ง เป็นที่รู้กันว่า หลังจากรัชกาลของคิงมงกุฎ (รัชกาลที่ 4) สิ้นสุดลงแล้ว ประมุขคนใหม่ไม่มีผู้ใดเหมาะสมเท่าเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ที่เป็นรองจากกษัตริย์ทางด้านปกครองอยู่ ณ กรุงสยามในเวลานี้”⁽⁹⁾

ความเข้าใจผิดเพี้ยนลักษณะนี้คงจะสร้างความตะขิดตะขวงใจกับฝ่ายไทยไม่น้อย ทั้ง ๆ ที่รัชกาลที่ 4 ทรงเตือนแล้วเตือนอีก แต่ “เรื่องซุบซิบ” ที่ไม่มีมูล ว่าสามารถกลายเป็น “ข่าวลือ” ขึ้นมาได้ง่ายดาย สำหรับชาวอังกฤษ ในประเทศที่ไม่คุ้นเคยกับระบบอุปถัมภ์ของชาวสยาม

ในปี พ.ศ. 2399 เมื่อข่าวลอบปลงพระชนม์ในกรุงเทพฯ ฯ แพร่สะพัดไปถึงอังกฤษนั้น ทางเมืองไทยมีเหตุการณ์สำคัญสำคัญเกิดขึ้นคือ...

เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นเจ้าพระยาภาณุโพธิ์ อัครมหาเสนาบดีแทนบิดา (สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์) ที่เพิ่งถึงแก่พิราลัย อังกฤษขอเข้ามาแก้สัญญาเบาริง ทูตอเมริกันและทูตฝรั่งเศส ขอเข้ามาทำสัญญาการค้าและพาณิชย์ ทูตฝรั่งเศสขอไปเยี่ยมราชสำนัก เขมร สุดท้ายคือ ไทยเตรียมส่งคณะทูตไปอังกฤษ⁽²⁾ พร้อมกับแบบจำลองเครื่องขัตติยราชูปโภคของเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กษัตริย์สยามเพื่อถวายแด่พระราชินีอังกฤษ พวกขุนนางหัวเก่าที่ยังยึดจารีตโบราณ ไม่ค่อยเห็นด้วยกับพระบรมราชาบายนี้เท่าใดนัก ทว่าจำเป็นต้องเงยบึ้งไว้ แต่ไม่รือร้อที่จะแสดงตัวเป็นผู้ต่อต้านชาวยุโรปทุกวิถีทาง

จะเห็นได้ว่าจะสนใจแทบทั้งหมดเน้นไปที่ความคับหน้าทางการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งจะมีผลไม่น้อยสนองกลับมาทางด้านการค้าและพาณิชย์ ตลอดจนบทบาทและอิทธิพลของชาวต่างประเทศในราชสำนักไทย และที่สำคัญคือจุดยืนของรัฐบาลไทยในเวทีการเมืองสากล ซึ่งจะไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป สิทธิและเสียงของขุนนางและระบบเก่าจึงค่อย ๆ หดไป

ถึงแม้ความวิตกกังวลในเรื่องคิดการกบฏ เพื่อแย่งชิงราชสมบัติจะดำเนินไปจนตลอดรัชกาลที่ 4 แต่ก็ไม่ปรากฏว่ารัชกาลที่ 4 ทรงปักพระทัยเชื่อว่า เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์จะเป็นผู้ต้องสงสัย จึงทรงปฏิบัติพระองค์เป็นปกติต่อท่านเรื่อยมา และไม่เคียดชังอำนาจของท่านลงแม้แต่น้อย เพื่อมิให้กระทบกระเทือนจิตใจฝ่ายขุนนาง ด้วยทรงเล็งเห็นว่าท่านเหล่านั้นกุมอำนาจในตำแหน่งสำคัญ ๆ อยู่ ถึงกระนั้นก็ทรงไม่สามารถสล้างความกินแหนงแคลงใจให้สูญสิ้นไปได้

ในกรุงรัตนโกสินทร์ ประชาชนไม่ค่อยคุ้นเคยกับการคิดทำลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ในยุโรปเรื่องทำนองนี้เป็นข่าวอยู่เสมอ สมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย พระราชินีอังกฤษ ทรงถูกลอบยิง 4 ครั้ง ในรอบ 3 ปีตอนต้นรัชกาล เหตุเกิดขณะประทับอยู่บนรถม้าพระที่นั่งตลอด แต่ก็ทรงรอดชีวิตมาได้ เป็นเรื่องแปลกที่คนร้ายในอังกฤษเป็นพวกโรคจิตทั้งสิ้น และพระนางก็ทรงอภัยโทษให้ในภายหลัง

ในฝรั่งเศส จักรพรรดินโปเลียนที่ 3 ทรงถูกข่มขู่อย่างหนัก หลังจาก “ลัทธิโนโปเลียน” ของพระองค์เข้าครอบงำยุโรปเป็นเวลาหลายปี ทำให้ทรงมีศัตรูรอบด้าน การที่ฝรั่งเศสเข้าแทรกแซงปัญหาเรียกร็องอิสราฟในอิตาลี เป็นสาเหตุของความอาฆาตมาดร้าย เรื่องมีอยู่ว่า ทรงสนับสนุนให้ชาวอิตาลีเป็นอิสระจากออสเตรีย แต่แล้วทรงกลับพระทัยล้มเลิกแผนการลงกลางคัน ทำให้พวกอิตาลีชนชาตินิยมโกรธแค้นมาก นายอชานี นักปฏิวัติหัวรุนแรงคิดแผนประทุษร้ายโนโปเลียนที่ 3 ขณะเสด็จไปทอดพระเนตรละครที่โอเปรา กรุงปารีส ในวันที่ 14 มกราคม ค.ศ. 1858 เขาปาระเบิดประสิทธิภาพสูง 3 ลูก ไปที่รถม้าพระที่นั่งเมื่อเสด็จไปถึง แรงระเบิดทำให้มีผู้เสียชีวิตทันที 9 คน และบาดเจ็บอีก 150 คน โนโปเลียนที่ 3 และพระนางยูเจนี เสด็จลงจากรถม้าอย่างทุลักทุเลแต่ปลอดภัย ขณะที่ชุดราตรีสีขาวของพระนางเปื้อนไปด้วยเลือดของราชวงศ์ครักซ์ ทั้งสองพระองค์สิ้นพระราชดำเนิรฝ่าฝูงชนที่แน่นขนัดต่อไปอย่างไม่สะทกสะท้าน ท่ามกลางเสียงปรบมือและร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีดังกึกก้องทั่วทั้งโรงละคร

คติลอบปลงพระชนม์อังกฤษและฝรั่งเศส ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ และเป็นข่าวอยู่หลายวัน กับถูกบันทึกในพงศาวดารอย่างละเอียดลออ เป็นส่วนหนึ่งของพระราชประวัติ ที่ถูกกล่าวขวัญว่าเป็น “ราคาของความสำเร็จ” ที่ไม่ได้มาแบบถูก ๆ ⁽⁶⁾

กล่าวฝ่ายในเมืองไทย บังเอิญเรื่องอื้อฉาวที่เป็นข่าวนี้อันได้เกิดขึ้นตอนเปลี่ยนแผ่นดิน แต่อยู่ในปีที่ 5 ซึ่งยังเป็นช่วงต้นรัชกาลที่ 4 การแสดงตัวเป็นปฏิปักษ์ของฝ่ายตรงข้ามต่อราชบัลลังก์ก็ยิ่งเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ไม่ปรากฏออกมาอย่างเด่นชัดนัก ความร้าวฉานใด ๆ ในวงราชการยังไม่ได้อุบัติขึ้น รัชกาลที่ 4 ผู้ทรงรอบรู้ในเรื่องศิลปวิทยาการแบบตะวันตก และแตกฉานในการเมืองระหว่างประเทศ จึงเหมาะสมที่สุดที่จะเป็นองค์ประมุขของประเทศ ตามสภาวะของยุคสมัยที่กำลังปรับเปลี่ยนบรรยากาศทางการเมืองที่ตึงเครียด ถ้ามีอยู่จริงก็น่าจะมีเค้ามาจากการเสียผลประโยชน์อย่างรุนแรง และความขัดแย้งกับพระวิเทโศบายต่างประเทศ ที่รุดหน้าเร็วเกินไป ทำให้คนบางกลุ่มรับไม่ได้ นี่คือข้อสันนิษฐานเบื้องต้น

แต่ที่ผิดสังเกตและ “น่าพิจารณา” อย่างยิ่ง ซึ่งทำให้สมมติฐานมีน้ำหนักขึ้นไปอีก คือ “คำให้การ” ของคนในครอบครัวบุรุษนาคนเอง ซึ่งเบาะแสความระหองระแหงว่ามีมูลความจริง ปรากฏอยู่ในพระดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสุทนต์มณี พระอัครราชเทวี ในรัชกาลที่ 5 ผู้เป็นเชื้อสายของสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) มีไปยังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ ฯ พระราชโอรส ความว่า...

“เพราะแม่รู้อยู่เต็มใจว่าชาวพาก้างโน้น (สกุลบุนนาค) มีถิ่นฐานบ้านช่องอยู่ที่ฝั่งธนบุรีเป็นส่วนมาก จึงเรียกว่าชาวพาก้างโน้น-ผู้เขียน) นั้น เป็นที่รังเกียจของเจ้านายเป็นอันมาก เพราะผู้ใหญ่บางคนทำยุ่งเหยิงไว้ ความชั่วเลยมมาแปดเปื้อนแก่พวกลูกหลานต่อมา แลพวกเรานั้นกองพันโดดหนักด้วย ประการหนึ่งตัวของลูกก็ไม่ใช่เป็นเจ้านายสามัญ ความระแวงสงสัยมันอาจต้องเกิดขึ้นเพราะเป็นเจ้าฟ้าปัญญาดีและมีญาติข้างแม่มาก เพราะฉะนั้นจึงเห็นว่า การที่จะแก้ความระแวงว่าจะหมายเป็นใหญ่เป็นโตนั้น ก็มีอย่างเดียวที่จะต้องทำให้ทู่หม่อมโต (รัชกาลที่ 6) ท่านรักใคร่ไว้วางพระทัยจริง ให้ปรากฏแก่ตาคนทั้งหลายมาก ๆ เท่านั้น”⁽⁵⁾

คำว่า “ทำยุ่งเหยิงไว้” และ “ความชั่วจึงมาแปดเปื้อนลูกหลาน” จึงเป็นคำพูดค่อนข้างที่ มีความนัยโยนไปถึงความไม่ดีไม่งาม ที่ผู้ใหญ่ในตระกูลบางท่านสร้างไว้กับเจ้านายในอดีตนั่นเอง

ไม่ว่าจริงหรือเท็จ ชาวสะเทือนใจที่หนึ่งจากกรุงเทพฯ สร้างความอกสั่นขวัญหายต่อชาวโลกมาแล้ว ชนิดที่ไม่เคยมีมาก่อนจากประเทศเล็ก ๆ ที่สุขสงบเช่นสยาม

หนังสือพิมพ์ประเภทอนุรักษนิยมเก่าแก่ของอังกฤษชื่อ Illustrated Times มีคอลัมน์พิเศษเรียกส่วนข่าวกรองต่างประเทศ (Foreign intelligence) เปิดโปงข่าวที่สามารถทำให้นักประวัติศาสตร์ไทยตาโต...

“ความล้มเหลวในการลอบปลงพระชนม์พระเจ้ากรุงสยาม”

เราได้รับรายงานที่โลดโผนจากสำนักข่าวของเราในมัทราส (เมืองขึ้นอังกฤษในอินเดีย) ว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามได้รับทูลเชิญ เมื่อ 2 เดือนมาแล้ว (ตรงกับเดือนตุลาคม ค.ศ. 1856) ให้เป็นองค์ประธานในงานเลี้ยง ซึ่งจัดให้มีขึ้นโดยพลกนิกรที่มั่งคั่งร่ำรวยที่สุดในกรุงสยาม งานนี้เป็นงานใหญ่ พระเจ้าอยู่หัวทรงตอบรับคำเชิญนั้น ซึ่งปกติขัดกับพระราชประเพณีแห่งราชสำนักกรุงเทพฯ พระอนุชาของพระเจ้าอยู่หัวทรงมีความสงสัยกลางแคลงพระทัยในคำเชิญที่ผิดปกติวิสัย แน่นนอนมันดูผิดสังเกต จึงได้ทูลถวายคำแนะนำมิให้เสด็จไป ด้วยแนพระทัยว่าจะมีเหตุร้ายเกิดขึ้น ซึ่งจะเป็นภัยต่อพระองค์ แต่เนื่องจากได้ทรงตอบรับไปแล้ว จึงไม่มีพระราชประสงค์จะแสดงความจริงใจสงสัย เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

และอุปทานดังกล่าว แต่เพื่อเป็นทางออกที่ดี จึงทรงออกอุบายส่งบุคคลอื่นปลอมตัวไปแทนในงานนั้น บุคคลนั้นจะต้องสวมใส่ฉลองพระองค์เลียนแบบกษัตริย์เพื่อให้ดูสมจริง ข้าราชบริพารคนหนึ่งที่มีรูปร่างหน้าตา ความสูง และลักษณะท่าทางคล้ายคลึงพระเจ้าอยู่หัวที่สุด ถูกคัดเลือกส่งไปเพื่อจุดประสงค์ดังกล่าว หมายกำหนดการสำหรับเวลานี้จะเสด็จไปถึงงานเลี้ยงเป็นต่อเที่ยงคืน กษัตริย์ตัวปลอมเดินตามแผนที่วางไว้ทุกขั้นตอน

เมื่อไปถึงบริเวณงาน จึงถูกอัญเชิญเข้าสู่ที่ประทับ ณ พระราชบัลลังก์ที่จัดเตรียมไว้เป็นพิเศษ ทันทีที่นั่งลง ก็เกิดเสียงระเบิดขึ้นสนั่นหวั่นไหว ความรุนแรงของระเบิดปลิดชีพตัวแทนผู้เคราะห์ร้ายของพระเจ้าอยู่หัวในพริบตา พร้อมกับปราทของครักซ์และผู้ติดตามอีก 7 คน ซึ่งยืนอารักขาอยู่ ณ ที่นั้น⁽⁷⁾

ขอประเมินเชิงวิเคราะห์ “ภาพโดยรวม” จากข่าวที่ฝรั่งสืบทราบมาดังนี้

1. เจ้าของงานต้องเป็นบุคคลผู้กว้างขวาง มีความใกล้ชิดเจ้านายและพระบรมวงศานุวงศ์ในราชสำนักเป็นอย่างดีคนหนึ่ง 2. พระอนุชาที่กล่าวถึงน่าจะเป็นพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวมากกว่ากรมหลวงวงศาธิราชสนิท เพราะองค์แรกนั้นเป็นผู้สันตติกรรมมากกว่า และ 3. ส่วนความคืบหน้าในการสอบสวนคาดว่า ยากที่จะชี้ตัวผู้บงการได้ เพราะจากรูปการณ์แล้วมีบุคคลสำคัญ ๆ ที่เข้าไปเกี่ยวข้องด้วยหลายท่าน ซึ่งเป็นการยากต่อการสืบพยาน การรายงานข่าวจึงไม่คืบหน้าต่อไปอีก

แต่สิ่งที่เหลือเชื่อพอ ๆ กับเหตุการณ์ คือ ไม่มีการแก้ข่าวจากท่าน ดี.เค. เมซัน กงสุลสยามประจำกรุงลอนดอนในเรื่องนี้แต่อย่างใด ไม่มีแม้แต่คำประท้วงใด ๆ จากทางการสยามหลังข่าวนี้แพร่ออกไป อีก 11 เดือนต่อมา คณะราชทูตสยาม โดยการนำของพระยามนตรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) น้องชายร่วมมารดาของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ก็เดินทางมาถึงอังกฤษตามโครงการที่วางไว้ สำนักพิมพ์ Illustrated Times มีโอกาสเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับพระเจ้ากรุงสยามอีกครั้งหนึ่งอย่างครึกโครม และทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงที่ซื่อสัตย์ต่อไป โดยไม่เสียคะแนนนิยมแม้แต่ร้อยละจากชาวสยาม

ความลึกลับซับซ้อนจากเกร็ดพงศาวดารไทยในเรื่องนี้ สนับสนุนความจริงที่ว่ายังไม่มีหนังสือเล่มใด สำหรับการศึกษาให้ทราบประวัติอันละเอียดถี่ถ้วนของมหาบุรุษได้ สิ่งที่น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นได้ดี คือการเปิดใจพิจารณาข้อมูลจากแหล่งอื่น ๆ บ้าง ซึ่งเป็นหลักฐานใหม่ทางประวัติศาสตร์ ที่ยังไม่เคยเปิดเผยมาก่อน เพื่อเก็บรักษาไว้ซึ่งเรื่องราวสำคัญบางแง่มุมในแผ่นดินไม่ให้เสื่อมสูญสิ้นไปในอนาคต

FAILURE OF A PLOT AGAINST THE KING OF SIAM.

WE receive the following romantic piece of news from Madras :-The King of Siam was invited about two months ago, to an entertainment, by one of his richest subjects, on a grand scale. The King at once accepted, though it was not in accordance with national customs for his Majesty of Bangkok to accept hospitality at the hands of any subject. The King's brother, however, had his suspicions about this grand entertainment, and advised the King not to go, feeling certain that it was intended to do some grievous bodily harm to him. The King, having accepted, did not like to betray symptoms of distrust, perhaps without cause; so resolved on an expedient, which was to send, dressed in his usual royal attire, a courtier who very much resembled the King in height, figure, and face. The hour fixed for the King to go to the assembly was about midnight; the pseudo King accordingly, followed by the usual retainers

เอกสารประกอบการค้นคว้า

- (1) อนุรักษ์ สุธงษิสงคราม. สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (เล่ม 1). กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2516.
- (2) ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4. พระนคร : พระจันทร์, 2477.
- (3) ประยูร ลิทธิพันธ์. พระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม เล่มต้น. กรุงเทพฯ : สยาม, 2516.
- (4) พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521.
- (5) ภายหลังสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมามารศรี พระอัครราชเทวี ถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ฯ. พิมพ์ในงานพระเมรุ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ พ.ศ. 2493.
- (6) Aronson, Theo. Queen Victoria and the Bonapartes. London, 1972.
- (7) หนังสือพิมพ์ Illustrated Times. London, 6 December 1856
- (8) หนังสือพิมพ์ Illustrated London News. 6 March 1858.
- (9) หนังสือพิมพ์ Le Monde Illustre. 13 July 1861

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้